

Aflevering 6/7

Verschijnt minstens 1 maal per maand

Afd. Ontginningen No. 1

NEERLANDS WELVAART

AFDEELING ONTGINNINGEN

NEDERLANDSCHE
HEIDEMAATSCHAPPY
EN DE
ONTGINNINGEN
VAN DE
LEVENSVZERKERING
MAATSCHAPPY
„UTRECHT”

Deze aflevering bevat als speciale bijlage het portret van H. M. de Koningin, gereproduceerd naar de voor dit doel vervaardigde en welwillend door H. M. ter beschikking gestelde fotografie.

UITGAVE
BUREAU INDUSTRIA-WETERINGSCHANS 20-AMSTERDAM

LUXE UITGAVE.

DE NEDERLANDSCHE HEIDEMAATSCHAPPIJ

In het schoone Arnhem, aan den Apeldoornschen weg, tegenover het alom bekende park Sonsbeek met zijn statig geboomte op den heuvelachtigen zoom der Veluwe en met zijn aantrekkelijke waterpartijen, staat het in geelgrauwe baksteen opgetrokken hoofdgebouw der Nederlandsche Heidemaatschappij. Het gebouw maakt misschien eerst een ietwat eigenaardigen indruk. Bij nadere beschouwing evenwel bewondert men deze kunstscheping van een onzer eerste bouwkunstenaars en nog jaren lang zal men wijzen op dit gebouw, omdat het den stijl-De Bazel zoo goed typeert.

Harmonisch en degelijk-eenvoudig van buiten, past het bouwwerk bij het werk der Nederlandsche Heidemaatschappij, dat in den uitgebreidsten zin van het woord beoogt het verhoogen van de productiviteit van den Nederlandschen bodem. Van dit gebouw gaat de leiding uit voor het eenvoudige, maar niettemin zegen verspreidende werk, dat, ons geheele land door, woesten grond in cultuur brengt en van in cultuur zijnde gronden en van onze vele wateren de opbrengst tracht te verhoogen. Dat werk is, nu meer dan een kwarteeuw lang, hetzelfde geweest en hetzelfde gebleven, wat zijn aard betreft, maar de omvang ervan is in sterke mate toegenomen. De zwakke loot is in die jaren opgegroeid tot een krachtigen boom, die stevig geworteld staat in den Nederlandschen bodem.

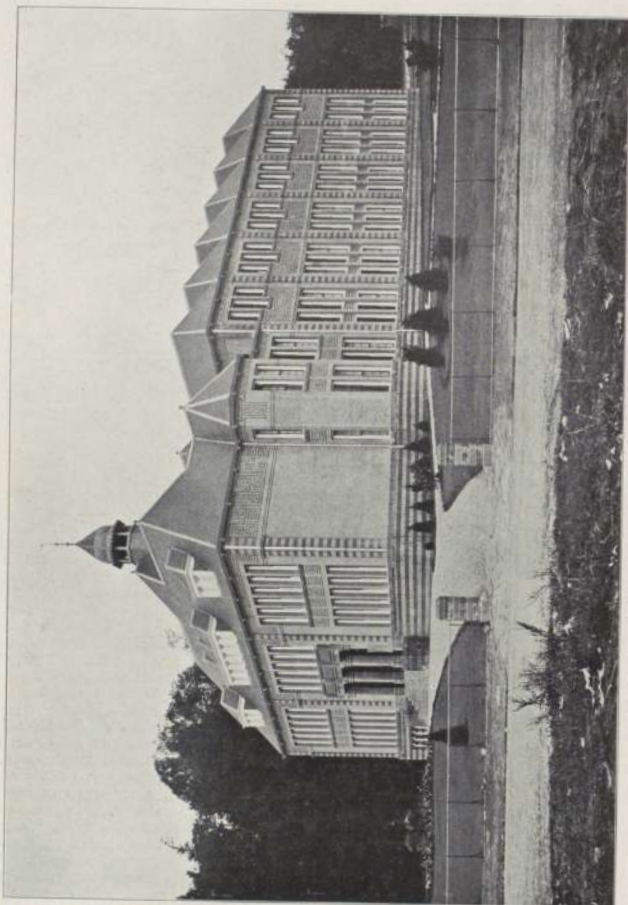
De Heidemaatschappij werd opgericht ten gevolge van bemoeiingen van de Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw. Op de 42e Algemeene Vergadering van die Maatschappij, gehouden te

Zwolle op 20 Juli 1886, was het vraagpunt aan de orde gesteld: „Welke maatregelen kunnen door de Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw genomen worden tot bevordering van den aanleg van bosschen?“

Geen wonder, dat deze vraag, die de oprichting der Nederlandsche Heidemaatschappij ten gevolge had, op de agenda was geplaatst. De pas aangenomen Markenwet toch stelde de verdeling van de uitgebreide marken in uitzicht en die verdeling zou, naar men algemeen aannam, het beboschen der woeste gronden tot resultaat hebben. En aangezien nu de kennis en de ervaring van dat beboschingswerk hier gering waren, achtte men het noodig, dat daaraan leiding werd gegeven. Een door de Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw benoemde commissie stelde zich in Denemarken op de hoogte van de werkzaamheid der Deensche Heidemaatschappij en op haar voorstel werd opgericht de Nederlandsche Heidemaatschappij. De datum der oprichting was 5 Januari 1888.

Aanvankelijk bepaalden hare werkzaamheden zich voornamelijk tot het geven van adviezen, maar al spoedig bleek, dat, meer nog dan hierdoor, het ontginningswerk kon worden bevorderd door het uitvoeren van ontginningswerkzaamheden.

De Maatschappij nam dan ook alras de leiding en de uitvoering van ontginnings- en grondverbeteringswerken op zich en van dat oogenblik af dateert haar snelle groei. Niet de praat, maar de daad heeft haar vooruitgebracht. En haar werk heeft anderen aangemoedigd in dezelfde richting werkzaam te zijn. Zegen heeft zij verspreid door het in cultuur brengen van woeste gronden; meer zegen wellicht nog, doordat zij was een voorbeeld ter navolging. En als wij thans op vele plaatsen

Hoofdkantoor der Nederlandsche Heide Maatschappij

Stoomploeg.

grotere en kleinere ontginningswerken zien uitvoeren door anderen dan de Nederlandsche Heide maatschappij, dan mogen wij gerust aannemen, dat deze toch het oorspronkelijk model leverde, waarnaar de latere patronen zijn geknipt.

En al het werk, door haar verricht, heeft zij gedaan ten bate van het algemeen of ten bate van bijzondere personen en instellingen, en niet ten eigen bate. Zij heeft geleefd van het matig loon, dat zij voor haar arbeid ontving, maar zij heeft zich geen schatten verzameld. Zij heeft gewerkt voor anderen en voor dat werk slechts zooveel in rekening gebracht, als noodig was om haar eigen rekeningen te voldoen.

Het Nederlandsche volk heeft getoond, dat te begrijpen en te waardeeren, want het schoone gebouw aan den Apeldoornschen weg te Arnhem is der Maatschappij *geschonken*, toen zij haar 25-jarig bestaan vierde.

Was dat gebouw niet gegeven, dan zou het er niet staan; immers, de Nederlandsche Heide maatschappij zou niet in staat geweest zijn, zich uit eigen middelen behoorlijk in te richten.

Het gebouw aan den Apeldoornschen weg te Arnhem zal dan ook te allen tijde herinneren aan de waardeering van het Nederlandsche volk voor de onbaatzuchtige bemoeiingen der Nederlandsche Heide maatschappij.

Dat de Maatschappij zeer klein moest beginnen, dat haar werk in de eerste jaren van geringe beteekenis was, blijkt wel het best uit het feit, dat in het jaar 1890 aan arbeidsloon werd uitgegeven de som van slechts 125 gulden. Als men nu nog weet, dat dit bedrag de laatste jaren schommelt om de f 750.000, dan kan men zich tevens een oordeel vormen omtrent de toeneming van de werkzaamheden. Deze vermeerdering blijkt tevens hieruit, dat het aantal ambtenaren en beambten is

gestegen van 3 in 1890 tot ongeveer 350 op heden. Ook hieruit, dat thans ambtenaren zijn gestationneerd te Heerenveen, Assen, Emmen, Zwolle, Deventer, Almelo, Enschedé, Boreulo, Winterswijk, Vaassen, Apeldoorn, Beekbergen, Amersfoort, Haarlem, Boxmeer, Bakel, Hilvarenbeek, Valkenswaard, Oisterwijk, Tilburg en Breda, die belast zijn met de leiding der verschillende werkzaamheden in hun ambtsgebied.

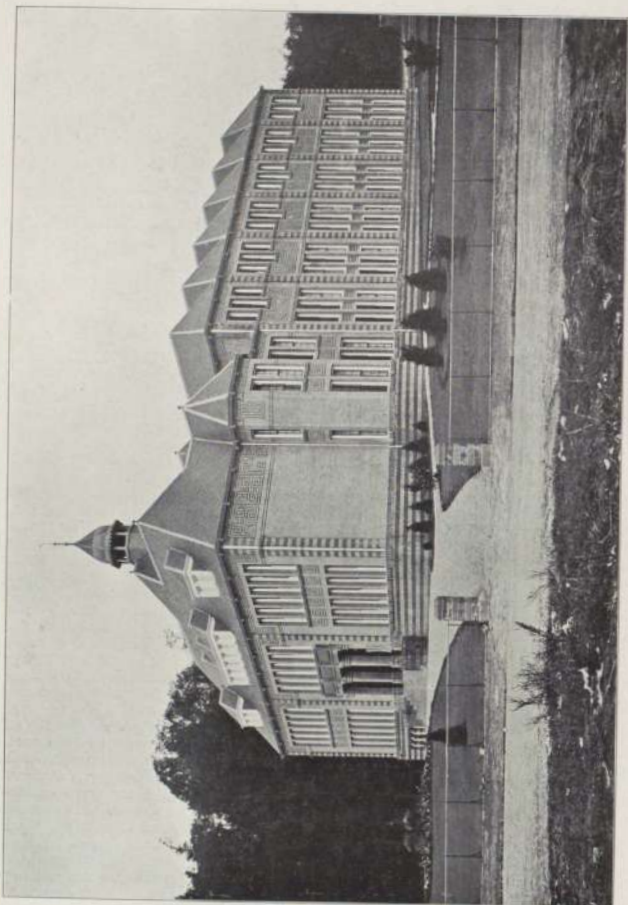
De werkzaamheden van de Maatschappij bestaan in:

a. het geven van adviezen, het verstrekken van inlichtingen, het opmaken van plannen, begrootingen, enz.;

b. het voor rekening van anderen uitvoeren en in stand houden van ontginningen, beboschingen, beplantingen, bevoeiings- en grondverbeteringswerken, het aanleggen en in stand houden van velden voor afvalwaterreiniging, het tot stand brengen van ruilverkavelingen,

Snoeien der wegbeplanting.

Hoofdgebouw der Nederlandsche Heide maatschappij

Stoomploeg.

grootere en kleinere ontginningswerken zien uitvoeren door anderen dan de Nederlandsche Heide maatschappij, dan mogen wij gerust aannemen, dat deze toch het oorspronkelijk model leverde, waarnaar de latere patronen zijn geknipt.

En al het werk, door haar verriicht, heeft zij gedaan ten bate van het algemeen of ten bate van bijzondere personen en instellingen, en niet ten eigen bate. Zij heeft geleefd van het matig loon, dat zij voor haar arbeid ontving, maar zij heeft zich geen schatten verzameld. Zij heeft gewerkt voor anderen en voor dat werk slechts zooveel in rekening gebracht, als noodig was om haar eigen rekeningen te voldoen.

Het Nederlandsche volk heeft getoond, dat te begrijpen en te waardeeren, want het schoone gebouw aan den Apeldoornschen weg te Amhem is der Maatschappij *geschonken*, toen zij haar 25-jarig bestaan vierde.

Was dat gebouw niet gegeven, dan zou het er niet staan; immers, de Nederlandsche Heide maatschappij zou niet in staat geweest zijn, zich uit eigen middelen behoorlijk in te richten.

Het gebouw aan den Apeldoornschen weg te Amhem zal dan ook te allen tijde herinneren aan de waardeering van het Nederlandsche volk voor de onbaatzuchtige bemoeiingen der Nederlandsche Heide maatschappij.

Dat de Maatschappij zeer klein moest beginnen, dat haar werk in de eerste jaren van geringe beteekenis was, blijkt wel het best uit het feit, dat in het jaar 1890 aan arbeidsloon werd uitgegeven de som van slechts 125 gulden. Als men nu nog weet, dat dit bedrag de laatste jaren schommelt om de f 750.000, dan kan men zich tevens een oordeel vormen omtrent de toename van de werkzaamheden. Deze vermeerdering blijkt tevens hieruit, dat het aantal ambtenaren en beambten is

gestegen van 3 in 1890 tot ongeveer 350 op heden. Ook hieruit, dat thans ambtenaren zijn gestationeerd te Heerenveen, Assen, Emmen, Zwolle, Deventer, Almelo, Enschedé, Boreulo, Winterswijk, Vaassen, Apeldoorn, Beekbergen, Amersfoort, Haarlem, Boxmeer, Bakel, Hilvarenbeek, Valkenswaard, Oisterwijk, Tilburg en Breda, die belast zijn met de leiding der verschillende werkzaamheden in hun ambtsgebied.

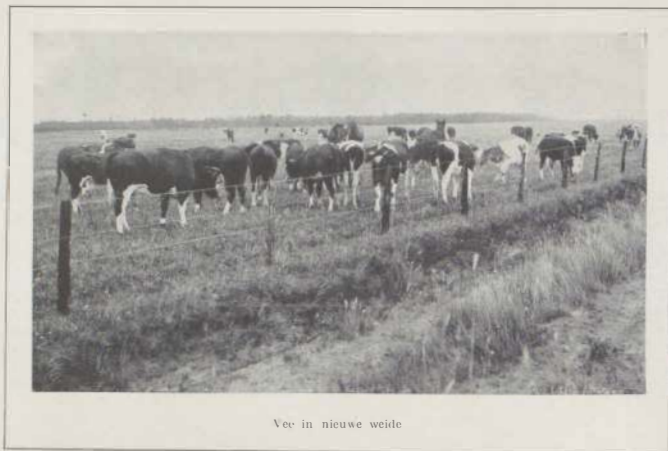
De werkzaamheden van de Maatschappij bestaan in:

- a. het geven van adviezen, het verstrekken van inlichtingen, het opmaken van plannen, begrootingen, enz.;
- b. het voor rekening van anderen uitvoeren en in stand houden van ontginningen, beboschingen, beplantingen, bevoeiings- en grondverbeteringswerken, het aanleggen en in stand houden van velden voor afvalwaterreïning, het tot stand brengen van ruilverkavelingen,

Snoeien der wegbeplanting.

- e. het ontwerpen en doen uitvoeren van eenvoudige bedrijfsbouwwerken ;
- c. het tegen vergoeding beschikbaar stellen van
- e. het bevorderen van den afzet van producten, afkomstig van onder het beheer der Maatschappij staande bedrijven ;

Vee in nieuwe weide

- d. hier te lande niet of slechts weinig bekende aanbevelenswaardige gereedschappen ; het verleenen van bemiddeling bij de aanschaffing van zaden, werktuigen en andere benodigdheden, alsmede bij den afzet van boschproducten, ten behoeve van werkgevers en andere leden ;
- f. het verbeteren van den vischstand, het verstrekken van pootvisch, en in verband daarmee, het aanleggen, in stand houden en exploiteeren van vischvijvers ;
- g. het opleiden van deskundig personeel ;
- h. het uitgeven van gewone en buitengewone drukwerken ;

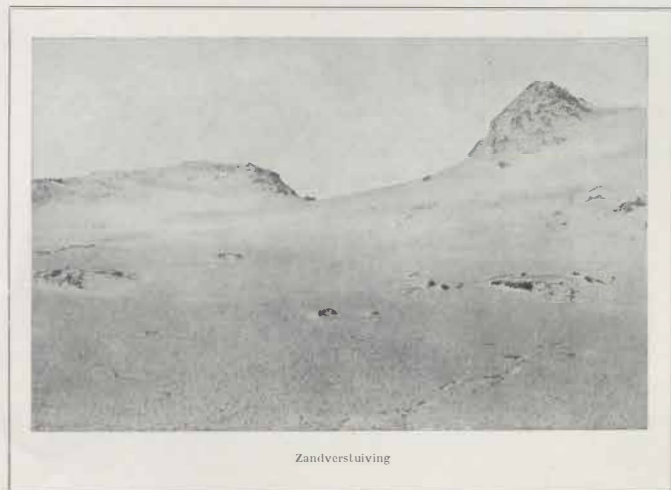
Vischkweekerij

- i. het inrichten en in stand houden van een bibliotheek en een museum ;
- j. het houden van voordrachten en cursussen ;
- k. het inrichten en bijhouden van bedrijfsboekhouding ; en
- l. het instellen van onderzoekingen naar de gesteldheid van de woeste gronden en vischwateren in Nederland.

Dat de Maatschappij succes heeft gehad op haar werk, kan onder meer blijken uit het feit, dat thans jaarlijks ongeveer 8000 H.A. woeste grond in cultuur wordt gebracht, waarvan ongeveer het vierde gedeelte onder haar rechtstreeksche leiding. Dat bewijzen de schoone jonge bosschen in de Peel, op

watervisschers, die door de Maatschappij zijn verenigd in de Hoofdafdeling Zoetwatervisserij en op verschillende wijzen worden geholpen en gesteund. Pootvisch wordt namelijk gratis of tegen een billijke vergoeding uitgezet ; de spaar- en voorschotbank tracht de visschers financieel te steunen ; het mede door bemiddeling van de Nederlandse Heidemaatschappij opgerichte Vischerijproefstation te Katwijk licht de visschers in omtrent de waarde van visscherijbenodigdheden en de ambtenaren van de Maatschappij staan steeds klaar om aan de visschers inlichtingen te geven op technisch gebied.

Maar ook nog op andere wijze bevordert de Maatschappij de cultuur op het land en in het

Zandverstuiving

„De Utrecht” bij Hilvarenbeek, op het Spelderholt, in het nijvere Twente en op vele andere plaatsen, evenals de thans vruchtbare bouwackers en weelderige weiden op tal van gronden, die voor enkele jaren slechts voedsel gaven aan heideschape en bijen ; de moderne bedrijfsgebouwen op den certijds woesten grond, te midden van de ondoelmatig ingerichte en gebrekkige gebouwen der oorspronkelijke bewoners.

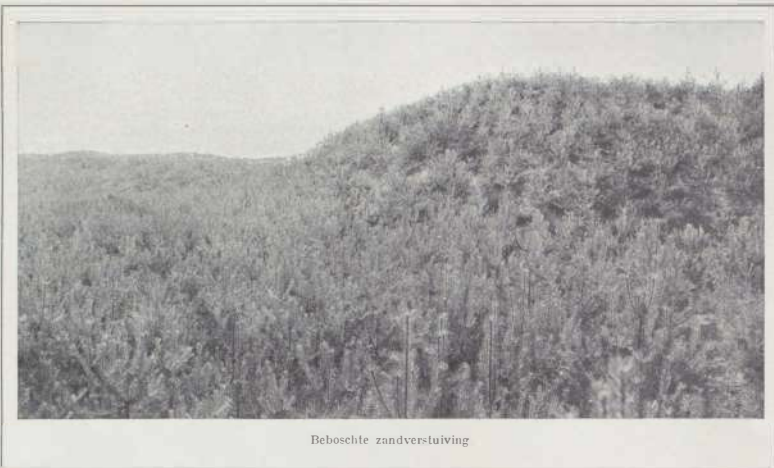
Dat kunnen voorts getuigen de vele kleiboten, die zich vestigden op ontginningen van de Heidemaatschappij en niet minder de talrijke grondeigenaren, die door haar bemoeiingen hun bezittingen tot grootere productiviteit brachten en de hooge beteekenis van grondbezit leerden beseffen ; de grondeigenaren, wier liefde voor het buitenleven ontwaakte en wier waardeering van het platteland nog sneller steeg dan de waarde humer gronden. En dat kunnen ook getuigen de talrijke zoet-

water, zool's uit het hiervoor vermelde blijkt.

Zij geeft n.l. een Tijdschrift uit voor de bodencultuur, dat tal van wetenswaardigheden bevat en iedere maand gratis wordt toegezonden aan de leden ; een Vischerijcourant „Onze Zoetwatervisserij”, die iedere veertien dagen de visschers op de hoogte houdt van wat er op hun gebied vermeldenswaardig voorvalt, terwijl zij voorts heeft uitgegeven een reeks van boekwerken en geschriften, betrekking hebbende op ontginning, boschbouw, grondverbetering, bouwkunde, ruilverkaveling en visserij. Verder worden voordrachten gehouden, excursies gemaakt, het landbouwböekhouden bevordert enz.

Ten einde te kunnen voorzien in de behoefte aan deskundig personeel werd indertijd de Cursus der Nederlandse Heidemaatschappij opgericht.

Deze cursus, die door het Rijk financieel krachtig wordt gesteund, leidt iedere twee jaar een 40-tal

Beboschte zandverstuiving

jongelui op, die bij de Heidemaatschappij, het Staatsbosbeheer, het Koninklijk domein en bij particulieren een nuttigen werkkring vinden. In den laatsten tijd gaan vele oud-leerlingen naar Nederlandsch Indië, waar groote behoefte is aan welonderlegde jongelui en waar deze dan ook in goed bezoldigde betrekkingen worden geplaatst.

Verder is in het hoofdgebouw te Amhem een museum gevestigd, betrekking hebbende op landbouw, boschbouw, cultuurtechniek, bouwkunde en zoetwatervisserij, dat eenig is in ons land en gelegenheid geeft tot het opdoen van een schat van kennis.

Wel heeft de Maatschappij zich veelzijdig ontwikkeld. Met geen enkele vraag om hulp op het gebied van de bodemcultuur klopt men bij haar te vergeefs aan.

Wie haar steunt, hetzij uit welbegrepen eigenbelang, hetzij enkel om het doel, dat zij beoogt, vermeerdert daardoor de werkgelegenheid en de welvaart van het platteland, die zoowel direct als indirect ook aan de stad ten goede komen.

Velen hebben dat begrepen, want de Maatschappij

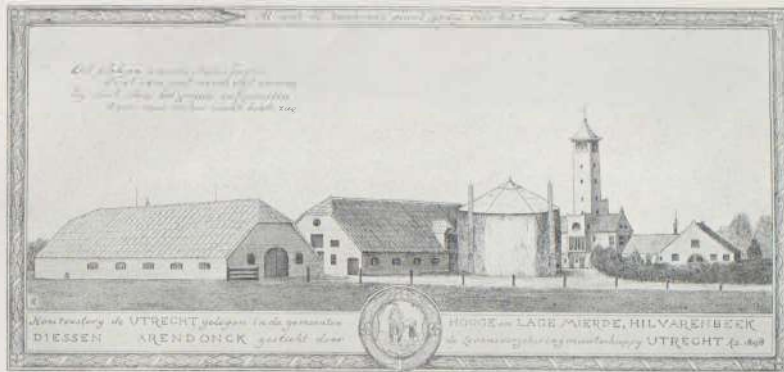
telt op dit oogenblik 267 begunstigers en 6006 gewone leden; de hoofdafdeeling Zoetwatervisserij 2 leden van verdienste, 6 begunstigers, 4040 gewone leden.

Aan vele anderen is het blijkbaar nog niet bekend, dat zij hun eigen belang kunnen bevorderen en het werk der Nederlandsche Heidemaatschappij steunen door haar werkzaamheden op te dragen en mede door begunstiger te worden voor minstens f 10.— per jaar of gewoon lid voor minstens f 2.—

Dien steun verdient de vereeniging, die reeds meer dan een kwarteeuw lang op onbaatzuchtige wijze de bodemcultuur in ons land met zoo krachtige hand en zoo uitstekende resultaten heeft bevorderd.

Wie zich daarvan niet eigen oogen wil overtuigen, kan o.m. een bezoek brengen aan het Zeyerveld bij Assen, aan verscheidene ontginningen in Twente en in de Peel, of aan het landgoed „De Utrecht” bij Hilvarenbeek, waar in enkele jaren onder leiding van de Heidemaatschappij vele honderden hecetaeren woesten grond zijn ongetooverd in vruchtbaar cultuurland. Van dit laatste landgoed volgt hier een uitvoerige beschrijving.

W. II. WISSELINK.

HET LANDGOED „DE UTRECHT”

Dene van de meest achterlijke streken van ons land vindt men — wellicht is het beter gezegd: *vond* men — langs de Hollandsch-Belgische grens, zuidelijk van Tilburg en westelijk van Eindhoven. Gewoonlijk wordt dit gebied nader aangeduid met den naam van „de acht zaligheden”, een naam, die niet bepaald in overeenstemming is met de werkelijkheid, tenzij men afzondering van de wereld als iets zaligs wil beschouwen. Want wel was het een afzondering, 4 à 5 uur van de naaste stad verwijderd te zitten, terwijl het naaste dorp op 2 uren afstand alleen langs een zeer slechten zandweg was te bereiken. De oorsprong van den naam is dan ook elders te zoeken. Men spreekt van „de acht zaligheden”, omdat daar acht dorpen voorkomen, waarvan de naam op „sel” eindigt, n.l. Steensel, Duisel, Kneysel, Netersel, Hulsel, Eersel, Reusel en Woensel. (selig = zalig.)

Hier in dit gebied heerschte tot voor enkele jaren nog de heide. Vlakten met een lengte en een breedte van eenige uren, eindeloze vlakten zonder eenige onderbreking, trof men er aan.

Eene der grootste vlakten was wel die, welke zich tusschen Esbeek—Hilvarenbeek—Poppel—Weelde—Ravels—Turnhout—Arendonek—Hooge en Lage Mierde uitstrekte.

't Was eene onafzienbare, bruine vlakte, die vroeger grootendeels toebehoorde aan de Hertogen van Brabant en toen wel alleen gediend zal hebben als jachtgebied, want door de lage, natte ligging zal er wel nooit veel hout gegroeid zijn. Veel waarde werd er ook niet aan gehecht, want voor bevezende diensten werden dikwijls groote stukken weggeschonken. Zoo kwam bijv. de gemeente Hilvarenbeek

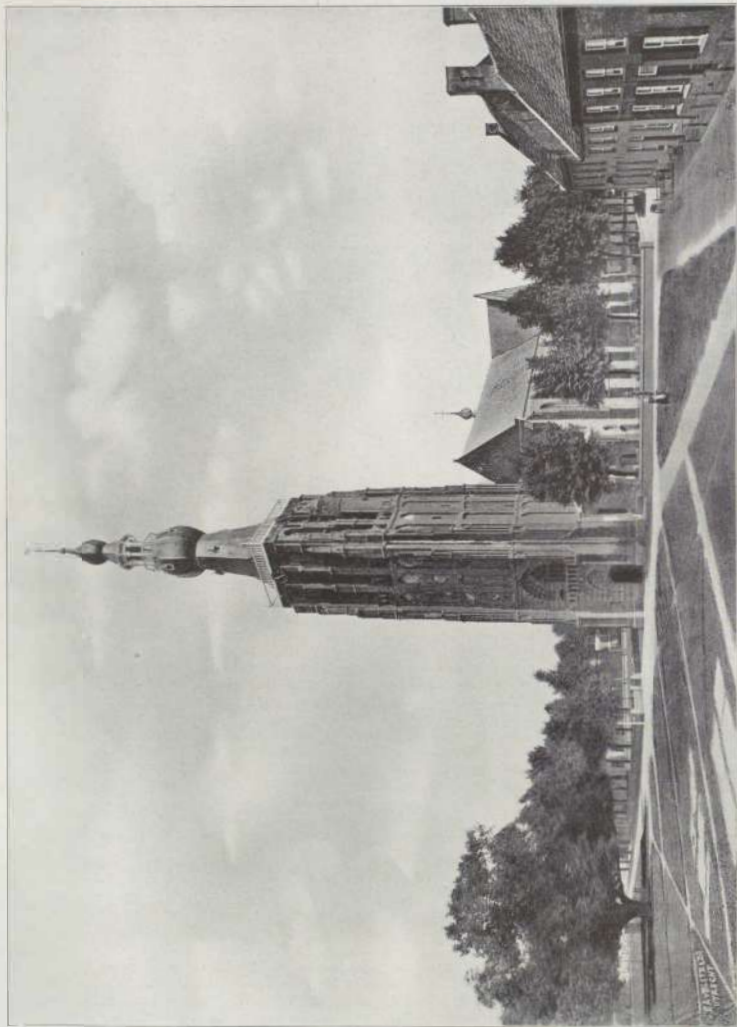
in het jaar 1331 in het bezit van een deel dezer heide, dat ze ontving van Hertog Jan III van Brabant.

Een stuk, de Thulderhoeve, ter grootte van ongeveer 100 H.A., vormde een afzonderlijke Heerlijkheid, welke oudtijds in eigendom toebehoorde aan de abdij Averbode of Everbode, nabij Antwerpen gelegen. Reeds vroege was deze abdij in het bezit hiervan, tenminste in 1298 wordt reeds melding gemaakt van de heerlijkheid Thulden. In het midden der achttiende eeuw verkocht de abdij haar eigendommen in Brabant, waartoe o.m. ook de heerlijkheid Sterksel behoorde. Thulden bestond toen uit „huisinge, stallingen, schuur en schop, brouwerij en branderij, hoff, sai, hey, en weylanden, bosschen, moeren”, enz.

Het huis, of de eigenlijke hoeve, was een hecht en sterk gebouw, waarvan de voorgevel pronkte met een groot arduinsteenen wapenschild door een bisschoppelijken mijter gedekt en met het onderschrift Ne quid nimis — Maat houdt staat — en het jaartal 1662.

Eenige jaren geleden verwoestte een brand de overblijfselen van vroegere eeuwen; de bierbrouwerij werd reeds in 1795 afgebroken, en thans is er niets meer over dan eene boerderij, omgeven door zware boomen; en enkele jonge bosschen, een oase in de woestijn.

Onder de vele vrijheden, welke de vroegere bezitters van Thulden genoten, behoorde in de eerste plaats het jachtrecht, en verder het recht om met „bestiael” gebruik te maken van den aard, de heide en weide van Poppel en Weelde en het recht om gebruik te maken van den aard en vronte onder Mierde. Deze rechten werden wel eens betwist, maar in 1771 erkende „die Keyserinne Douairière ende Coninginne in Brabant” ze weer opnieuw en

Marktplein te Hilvarenboek.

Photo firma van Mily, Utrecht.

konden de bewoners hun beesten weer jagen op de uitgestrekte heiden tot zelfs bij Turnhout toe.

Op korten afstand van de Thulderhoeve treffen we in de heide nog de resten van een vroegere steenbakkerij, waar, behalve bouwsteen, het aardewerk voor huishoudelijk gebruik werd gebakken. Geglazuurde scherven, moei van kleur, met zeer mooie versieringen wijzen er op, dat hier de mooie, oude bierkruiken en kannen werden gemaakt, die we nu nog alleen uit onze musea kennen.

Lang voordat de pottenbakkers hier hun bedrijf uitoefenden, in de periode, waarin de geschiedenis van ons land begint, werd ook hier reeds gestreden en geleden, en was deze heidestreek wellicht beter bevolkt, waarschijnlijk productiever dan thans.

De oude bewoners hebben plaats moeten maken voor andere. De heerlijkheden van het oude Taulden zijn verdwenen en de uitgestrekte, eenzame kale heide is van dit alles overgebleven.

Een eenzaam, grootsch stuk natuur, wel mooi, maar in dien toestand niet in staat aan de levens-eischen van den mensch tegemoet te komen.

Toch is dit laatste mogelijk, toch kan de heide ook gedwongen worden om zija deel te leveren voor de veeding van den mensch en is het mogelijk, dat opnieuw welvaart wordt gebracht, waar deze wellicht is geweest, maar tot voor enkele jaren was verdwenen.

De Levensverzekeringmaatschappij „Utrecht“ wenschte dit te beproeven en koelt voor dit doel in 1898 700 H.A. heide van de gemeente Hooge en Lage Mierde.

Wel behoorde er een vijftiental jaren geleden nog een zekere moed toe dit te doen, omdat destijds de ontginningstechniek zich eerst begon te ontwikkelen en ook in ons land de betekenis van het boschbezit nog niet in voldoende mate werd erkend. Welke de motieven van de Levensverzekeringmaatschappij waren om in dezen voor te gaan, is mij onbekend. Ik vermoed echter, dat er minder sprake was van een voorbeeld geven, dan wel van een zuiver zakelijke opvatting.

Het is voor ons dikwijls niet gemakkelijk, de zaken en in 't bijzonder onze dagelijksche zaken te beschouwen met een ruimen blik, al te veel als wij gehecht zijn aan het heden. Ons leven is een leven van haast en dit openbaart zich in alles; de tijd van de spaarkous is voorbij; het is een jacht, om snel en spoedig fortuin te maken en, waar dit niet voor ieder mogelijk is, verliest men zich in de meest onzekere speculaties. Het materialisme treedt in

sterke mate op den voorgrond, bevordert als het wordt door den steeds veldwinnenden speculatiegeest.

Op welke wijze het kapitaal te beleggen, het is een uiterst lastig vraagstuk, omdat het verstand en de winzucht hierbij met elkaar in strijd komen. Een feit is het echter, dat de meest solide geldbelegging op den duur het winst en uit een oogpunt van soliditeit moet in de eerste plaats het grondbezit en in het bijzonder het boschbezit worden genoemd. De geschiedenis al leert het; de financieel krachtige lichamen zijn boschbezzittenden, zoowel rijk, provincie, gemeente als ook particuliere stichtingen, en een rondblik in de naburige landen doet ons dit ook zien.

Wellicht heeft ook dit gegolden bij de „Utrecht“ en heeft zij ingezien, dat niet haar eerste en hoogste plicht is, telken jare de hoogste winsten te behalen, maar een uitermate solide instelling te vestigen.

Hiervoor komt in aanmerking het boschbezit, omdat dit is een uitstekend reservefonds, een opeenhooping van zeer groot kapitaal, dat niet gemakkelijk is te realiseren, met weinig kosten kan worden beheerd en, wanneer de opzet juist is geweest, bij voortdoring in staat is, rente op te leveren. Als onderdeel van een geldbelegging is dan ook een boschbezit, zoo als trouwens grondbezit in het algemeen, en der meest solide en dit bezit is voor een levensverzekeringmaat-

Ploegen met ossen.

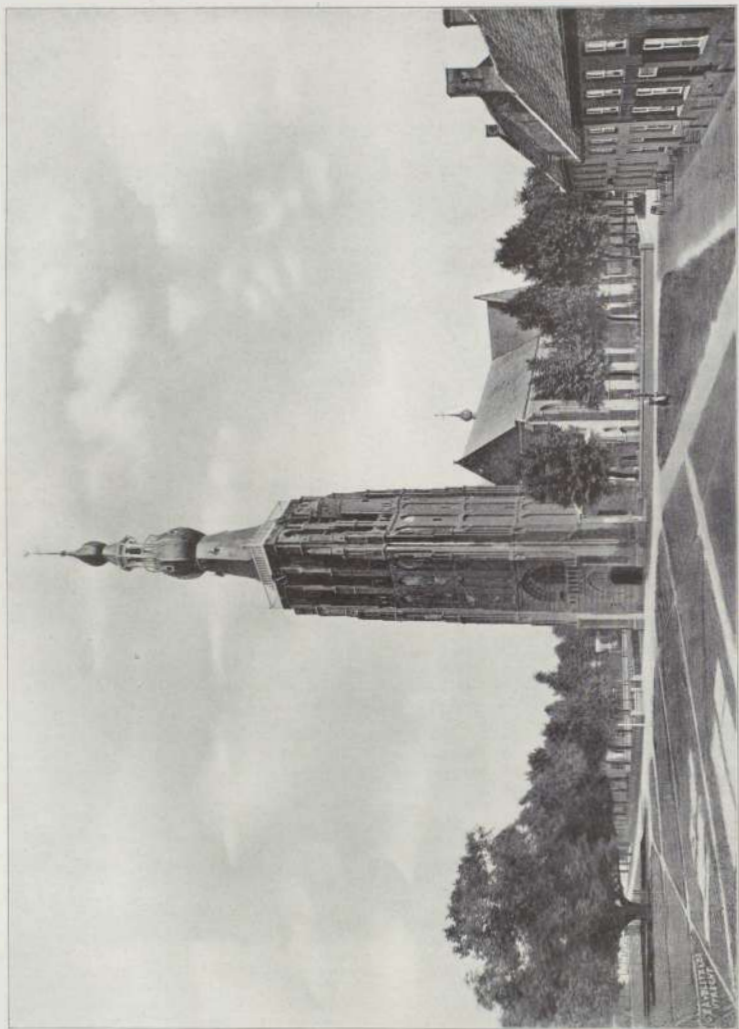
schappij, welke haar verzekerden de grootste mogelijke zekerheid wil geven, zeer aan te bevelen, ondanks de vele verkeerde voorstellingen, die men er van heeft.

Goed bosch is er in ons land betrekkelijk weinig; heide des te meer; het lag dus voor de hand, dat men zou trachten van heide bosch te maken.

Niet in staat zich hiermede te bemoeien, droeg de „Utrecht“ de ontginning en exploitatie op aan de Nederlandsche Heidemaatschappij, welke de terreinen nauwkeurig opnam en een plan van ontginning ontwierp. Den 25sten Mei 1899 werd begonnen met de eerste werkzaamheden: 't aanleggen eener kwekerij en daarna werd het ontginningswerk met kracht voortgezet.

Zes zware ossen trokken een diepploeg door den stuggen grond, begeleid door het centonig gefluit van den grooten regenwalp, die in wijge bogen rondvloog boven dit voor hem zoo vreemd schouwspel.

Eeuwen aaraan had hij ongestoord hier de eenzaamheid genoten; alleen veel vroeger, toen het geslacht Tuldanus nog zijn heerlijke rechten uitoefende, waren ook van die groote beesten gezien.

Marktplein te Hivorenbeek.

Photo Firm van Billa. Utrecht.

konden de bewoners hun beesten weer jagen op de uitgestrekte heiden tot zelfs bij Turnhout t.z.c.

Op korten afstand van de Thulderhoeve treffen we in de heide nog de resten van een vroegere steenbakkerij, waar, behalve bouwsteen, het aardewerk voor huishoudelijk gebruik werd gebakken. Geglazuurde scherven, moei van kleur, met zeer mooie versieringen wijzen er op, dat hier de mooie, oude bierkruiken en kannen werden gemaakt, die we nu nog alleen uit onze musea kennen.

Lang voordat de pottenbakkers hier hun bedrijf uitoefenden, in de periode, waarin de geschiedenis van ons land begint, werd ook hier reeds gestreden en geleden, en was deze heidestreek wellicht beter bevolkt, waarschijnlijk productiever dan thans.

De oude bewoners hebben plaats moeten maken voor andere. De heerlijkheden van het oude Taulden zijn verdwenen en de uitgestrekte, eenzame kale heide is van dit alles overgebleven.

Een eenzaam, grootsch stuk natuur, wel mooi, maar in dien toestand niet in staat aan de levens-eischen van den mensch tegemoet te komen.

Toch is dit laatste mogelijk, toch kan de heide ook gedwongen worden om zijn deel te leveren voor de voeding van den mensch en is het mogelijk, dat opnieuw welvaart wordt gebracht, waar deze wellicht is geweest, maar tot voor enkele jaren was verdwenen.

De Levensverzekeringmaatschappij „Utrecht“ wenschte dit te beproeven en kocht voor dit doel in 1898 700 H.A. heide van de gemeente Hooge en Lage Mierde.

Wel behoorde er een vijftiental jaren geleden nog een zekere moed toe dit te doen, omdat destijds de ontginningstechniek zich eerst begon te ontwikkelen en ook in ons land de beteekenis van het boschbezit nog niet in voldoende mate werd erkend. Welke de motieven van de Levensverzekeringmaatschappij waren om in dezen voor te gaan, is mij onbekend. Ik vermoed echter, dat er minder sprake was van een voorbeeld geven, dan wel van een zuiver zakelijke opvatting.

Het is voor ons dikwijls niet gemakkelijk, de zaken en in 't bijzonder onze dagelijksche zaken te beschouwen met een ruimen blik, al te veel als wij gehecht zijn aan het heden. Ons leven is een leven van haast en dit openbaart zich in alles; de tijd van de spaarkous is voorbij; het is een jaagt, om snel en spoedig fortuin te maken en, waar dit niet voor ieder mogelijk is, verliest men zich in de meest onzekere speculaties. Het materialisme treedt in

sterke mate op den voorgrond, bevordert als het wordt doorden steeds veldwinnenden spekulatiegeest.

Op welke wijze het kapitaal te beleggen, het is een uiterst lastig vraagstuk, omdat het verstand en de winzucht hierbij met elkaar in strijd komen. Een feit is het echter, dat de meest solide geldbelegging op den duur het winst en uit een oogpunt van soliditeit moet in de eerste plaats het grondbezit en in het bijzonder het boschbezit worden genoemd. De geschiedenis al leert het: de financieel krachtige lichamen zijn boschbezzittenden, zowel rijk, provincie, gemeente als ook partiellere stichtingen, en een roadblik in de naburige landen doet ons dit ook zien.

Wellicht heeft ook dit gegolden bij de „Utrecht“ en heeft zij ingezien, dat niet haar eerste en hoogste plicht is, teken jaren de hoogste winsten te behalen, maar een uitermate solide instelling te vestigen.

Hiervoor komt in aanmerking het boschbezit, omdat dit is een uitstekend reservefonds, een opeenhooping van zeer groot kapitaal, dat niet gemakkelijk is te realiseren, met weinig kosten kan worden beheerd en, wanneer de opzet juist is geweest, bij voortduring in staat is, rente op te leveren. Als onderdeel van een geldbelegging is dan ook een boschbezit, zoals trouwens grondbezit in het algemeen, en dit bezit is voor een levensverzekeringmaatschappij, welke haar verzekerden de grootste mogelijke zekerheid wil geven, zeer aan te bevelen, ondanks de vele verkeerde voorstellingen, die men er van heeft.

Goed bosc is er in ons land betrekkelijk weinig; heide des te meer; het lag dus voor de hand, dat men zou trachten van heide bosc te maken. Niet in staat zich hiertoe te benoemen, droeg de „Utrecht“ de ontginning en exploitatie op aan de Nederlandse Heidenmaatschappij, welke de terreinen nauwkeurig opnam en een plan van ontginning ontwierp. Den 25sten Mei 1899 werd begonnen met de eerste werkzaamheden: 't aanleggen eener kwekerij en daarna werd het ontginningswerk met kracht voortgezet.

Zes zware ossen trokken een diep ploeg door den stuggen grond, begeleid door het centonig gefluit van den grooten regenvalp, die in wijde bogen rondvlog boven dit voor hem zoo vreemd schouwspel.

Eeuwen aancen had hij ongestoord hier de eenzaamheid genoten; alleen veel vroeger, toen het geslacht Tuldanus nog zijn heerlijke rechten uitoefende, waren ook van die groote beesten gezien,

Ploegen met ossen.

Weide in het bosch.

maar nu was het toch geheel anders; en de regenwulp schijnt te begrijpen, dat zijn rijk hier uit zal zijn, want telkens en telkens vliegt hij weer vol woede naar de ossen, hen onder schel gefluit voorbij scherend; maar de ossen kennen hun plicht; langzaam, stap voor stap, gaan ze vooruit, niets houdt hen tegen.

Dag in, dag uit, steeds doen ze weer hun werk; alleen als de grond hard gevoren is, genieten ze rust. En toch kunnen ook zij geen stand houden. Na zeven jaren trouw hun plicht te hebben gedaan, moeten ook zij wijken. In 1906 komt er een groot, geweldige monster, en door poelen en plassen, door hoge en lage heide, beweegt zich thans een nog veel grotere ploeg als vanzelf. Als door een onzichtbare kracht wordt het zware werktuig voortbewogen. Ginds staan echter de stoommachines, die den ploeg met snelle vaart door den grond trekken.

De regenwulp fluit vol woede en angst. Maar het konijn staat in de verte op zijn achterpooten met een gultig gezicht te gluren. Het verheugt zich, want een Dorado ziet het zich hier scheppen. Schuilplaatsen zoo groot, dat het al erg onvoorzichtig moet wezen, zal het door den mensch nog worden gepakt. En het korhoen verlustigt zich eveneens: wat een malsche knoppen straks! denkt het: de winter zal weer niet slecht voor me zijn, de mensch is toch wel goed. Zij verheugen zich thans, maar vergeten 's boschwachters geweer, wat hun dit Dorado wel minder aangenaam zal maken.

De resultaten der ontginning waren goed en dit was dan ook de reden, dat het bezit geleidelijk werd uitgebreid en thans reeds een oppervlakte van 2500 H.A. heeft bereikt.

Onder de verschillende aankopen is wel de belangrijkste die, welke in 1910 tot stand kwam, de aankoop van de Hertgang, een landgoed, grotendeels uit heide bestaande, maar waartoe ook enkele boerdertjes behoorden en een bijzonder mooi oud boschgedeelte.

De Hertgang is gelegen in de gemeente Lage Mierde, Diessen en Hilvarenbeek en wordt door-

sneden door een beek, de Reusel; 's zomers een vrij onaanzienlijk stroompje, heeft zij 's winters dezelfde neigingen als haar grotere zuster, de Maas; zij aanveert dan de naastliggende gronden om het vele water tijdelijk berging te kunnen geven; dan is zij soms wel een 40 meter breed.

Langs het riviertje ligt een mooi bosch; eiken van verschillende leeftijd, waaronder zeer oude, wisselen af met berken, beuken, larixen en grove dennen, terwijl er overal wel groeiend onderhout voorkomt; 't geheel geeft een woesten, min of meer verwaarloosden indruk, maar dit is tevens oorzaak, dat het een bijzondere beking uitoeft.

In de onmiddellijke nabijheid van het riviertje is het bosch 't mooiste, 't hout groeit daar 't beste, terwijl naar het zuiden 't bosch overgaat in moerassen, waar gageel en wilg hoogtij vieren en een nog grotere wildernis vormen.

Langs de heirand vindt men hier in 't voor- en najaar een van de mooiste punten. In 't voorjaar, als de gageel bloeit, het eerste groen begint te komen, en de zonnestralen door de gageelbosschen vallen en knoppen en katjes als met goudpoeder zijn overstrooid, dan is 't, of de natuur met een machtig kleurenfeest het genot van het leven wil vieren. En straks, als de zomer voorbij is, weer opnieuw een feest: weer gaat alles zich voorbereiden om in kleurenpraecht met elkander te wedijveren. De zilverwitte berkestammen, tegen diepblauwe lucht, spaarzaam nog belangen met geelgouden looverpjes; de bruine berken met hier en daar een donkeren spar, de vlammend roode Amerikaanse eiken, ze maken zich alle op om in volmaakte schoonheid afscheid te nemen van den langen zomertijd.

Nog verder naar het zuiden gaan de moerassen over in groote dennen, waarachter zich dan de eendeloze vlakke heide uitstrekt en heel op den achtergrond verheft zich boven den horizon de Neterselsche molen.

't Is een type van de mooie Brabantse heide en gelukkig is het dan ook, dat de „Utrecht“ niet alles

Arbeiderswoningen.

ontgint en de Flaas, een der venen, en het bosch langs de Reusel als natuurmonumenten laat bestaan; 't wilde karakter wordt er niet aan ontnomen.

Wie vroeger de eigenaren van de Hertgang waren? Er is weinig van bekend. Men vertelt, dat de bezittingen in veel vroegere tijden hebben toebehoord aan de Tempeliers. Midden in 't bosch zou een jachthuis hebben gestaan, waarvan thans nog de overblijfselen in den vorm van een gracht en steenen funderingen over zijn. De Tempeliers zouden hier hun jachtpartijen hebben gehouden in schitterende kleedij, gezeten op paarden met gouden hoeven. In die tijden zou hier ook een groote schat zijn begraven, waarvan de vindplaats tot dusverre nog niet is ontdekt. Toch kan zij worden gevonden. 's Nachts doolt hier een witte vrouw rond, die de plaats weet en hij, die het geluk heeft haar op het geschikte moment te ontmoeten, kan van haar de noodige inlichtingen verkrijgen. Een geschikt oogenblik voor een ontmoeting met die vrouw is in de maand November, de derde Zaterdag na volle maan, des nachts om twaalf uur. Wie waagt zich er aan, dit na te speuren? Wanneer de Reusel buiten haar oevers is getreden en struiken, boomwortels, plassen en poelen een binnendringen tot in 't hart van 't bosch vrijwel onmogelijk maken, wie waagt het dan te zoeken naar de vrouw, wier onrustige ziel hier rust tracht te vinden? Is het dan te verwonderen, dat onder deze onstandigheden de schat nog steeds niet gevonden is?

Intusschen, hoe het zij, dat de Tempeliers hier een enig mooi jachtgebied bezaten, is wel zeker, want dat is het nog. Niet dat het terrein zich leent tot massanoorden, maar met een goeden hond en het ernstige voornemen tegen geen vermoeden op te zien, is het mogelijk hier bijna alle wild te schieten, dat in ons land wordt aangetroffen.

Verscheidene soorten eenden en snippen en voorts otter, rec, haas, gans, fazant, korhoen, duiven, ze zijn hier te vinden, en wanneer op een mooien najaarsdag het bosch schittert in zijn gouden dos,

Zou-jurig bosch.

Weide in het bosch.

de frissche, prikkelende lucht ruimer doet ademhalen, dan is het een genot hier rond te dolen, 't wild te besluisen, en een paar stuks te vermeesteren. En wanneer ge plotseling op een paar meter afstand tegenover een rebok komt te staan, die met zijn groote vraagogen u aankijkt, zijn volchtigen neus in den wind, niet wetend, wat van zoo'n stormnis moeten denken, dan kan 't zelfs gebeuren, dat het geweer niet naar den schouder gaat, of eerst dan, wanneer, springende en luppelende, het heerlijke natuurmonument reeds weer is verdwenen.

De jachtdagen op de Hertgang doorgebracht vergeet men niet, omdat iedere dag iets bijzonders heeft, waardoor hij in de herinnering blijft gegrift.

Zeldzame momenten zijn het, wanneer men midden op die groote, enzame vlakke heide in struik of huploep verscholen zit, om den cendentrek af te wachten. Wanneer dan de zon ter kinne doalt, 't langzamerhand donkerder wordt en de maan haar zilveren strepen laat vallen over het water, dan is dat een stemmingsmoment, dat jaren bij blijft, waarvan men nog jaren geniet. De enkele eend, dan vermeesterd, is jachtbuit, waaraan al het genot is verbonden, dat het bemaechtigen van een buit kan geven.

Een mooi gebied voor ons jachtwild is natuurlijk eveneens een mooi gebied voor onze vogels in 't algemeen, die er dan ook in groote verscheidenheid voorkomen. Meeuwen en sternies hebben in de Flaas hun broedplaats, uilen treft men in het bosch in vele soorten aan. 't kauwtje broedt er in een hollen boom, de goudvink heeft er zijn nest, de houtsnip broedt er, hop en draaihal komen er voor, om slechts enkele soorten te noemen, die nu niet zoo alledaagsch zijn. Deze bewijzen intusschen wel, dat onze vogels zich hier thuis gevoelen. Gelukkig, dat het plekje behouden blijft en door aanplant van besdragende boomen en struiken in nog meerdere mate voor vogels geschikt wordt gemaakt.

Dat het landgoed zich langzamerhand zoo belangrijk heeft uitgebreid, is wel een bewijs, dat de eerste profnemingen een voldoende resultaat hebben opgeleverd. Dit laatste hebben ook de boeren begrepen,

Op de Hertgang

zodat de heide, welke tegenwoordig moet worden aangekocht, vele malen zoo duur wordt betaald als bij den eersten aankoop.

Met deze uitbreiding van bezit ging ook gepaard uitbreiding van werkzaamheden. Was er aanvankelijk een opzichter, die de werkzaamheden der enkele arbeiders leidde, langzamerhand breidde het personeel zich uit en zoo zijn thans 1 opperboswachter, 1 boschwachter, 3 voorwerkers, 1 veldwachter, 2 bedrijfsboeren en een tachtigtal arbeiders onder leiding van een houthvester bezig aan den grond zijn schatten te ontwoekeren.

Voor de boschwachters ontstonden een paar aardige woningen.

Verder werden er nog 10 arbeiderswoningen gebouwd en 6 groote boerderijen, waarvan één stalling biedt aan 100 stuks vee. In 1906 kwam de houthvesterswoning gereed, het middelpunt, niet van jacht en vermaak, maar van plicht, plicht om te herscheppen die vale heide in groene weide, in bosch en bouwland, mensch en maatschappij tot zegen.

Zoals reeds eerder is gezegd, werd de Nederlandsche Heidematschappij belast met het in cultuur brengen van den woesten grond. Volgens het ontginningsplan was het de bedoeling de heide hoofdzakelijk te ontginnen tot bosch, terwijl een klein gedeelte en wel het laagste en het natste deel tot grasland zou worden aangelegd. Al werkend kreeg men een beteren kijk op de gronden en dit

niet alleen; de ontginningsmethode ging vooruit, men leerde de verschillende kunstmeststoffen beter gebruiken en ten slotte bleek het, dat de gereedgemaakte gronden met voordeel waren te exploiteeren als bouw- en grasland. Dit alles maakte, dat vooral in de laatste jaren zeer veel gronden tot bouw- en grasland werden ontginnen, dat er een groot bedrijf in eigen exploitatie werd genomen, en dat er nu reeds 5 boerderijen zijn verpacht, terwijl het in de bedoeling ligt nog een aantal boerderijen te stichten.

Dat het ontginnen tot gras- en bouwland en vooral 't eerste met zooveel succes geschiedt, is eigenlijk niet te verwonderen. De Brabantse heidegrond is n.l. bijzonder fijnkorrelig van structuur, en dit maakt hem zeer ondoorlatend, zoodat dan ook bij de minste inzinking van het terrein een hooge grondwaterstand wordt opgemerkt, die dikwijls zelfs gelijk ligt met het maaiveld. Dergelijke gronden zijn veelal humushoudend en na ontwatering uitzonderlijk geschikt voor aanleg tot weiland.

Het terrein is over het algemeen vlak; het ligt tusschen 20 en 30 M. boven A.P. De grond bestaat grotendeels uit heizand, het uiterst fijnkorrelige zand, dat zich heeft afgezet op het oorspronkelijke diluvium. Dit laatste komt slechts hier en daar aan de oppervlakte; het is het zoogenaamde Meesdiluvium van Staring. Deze gronden bevatten veel vuursteen en verder veel grind en in den ondergrond meestal leem. Deze grondsoort komt het meest zuiver voor in de nabijheid van de Thulderheve, maar ook de gronden op den Hertgang behooren hiertoe, al zijn ze dan ook minder grindhoudend en fijnkorrelig. Het oorspronkelijke diluvium is het beste, doorlatend en vruchtbaarder, uitzonderlijk geschikt voor bouwland en bosch. De gewassen, op deze gronden geteeld, staan er het best bij, hoewel de grondwaterstand er lager is. De overige gronden behooren alle tot het heizand.

De het eerst aangelegde bosschen zijn thans reeds 17 jaar oud en het spreekt vanzelf, dat in die 17 jaren heel wat ervaring is opgedaan, waarvan de latere beplantingen hebben geprofiteerd. Toch was de eerst gevolgde methode niet slecht; de oudste boschjes bewijzen dit in voldoende mate, en veel plaatsen zijn er, waar een betere groei niet denkbaar is.

Er zijn echter gedeelten, waar de groei minder goed is en dit wijst er reeds op, dat de vroeger gevolgde methode niet onder alle omstandigheden bruikbaar was. Sommige gronden mochten op een andere wijze worden aangepakt en alleen de ervaring kon leeren, hoe dit behoort te geschieden.

Zoals reeds eerder werd gezegd, is de grond hier bijzonder fijnkorrelig, vochthoudend en zeer geneigd tot dichtslibben. Voor het verkrijgen van gunstige resultaten is dan ook een goede grondbewerking noodzakelijk. In het begin werd de grond eerst 10 c.M. diep geploegd met den diepploeg van Sack, waarbij als trekkracht zes ossen dienst deden.

In 1906 werd voor het diepploegen voor het eerst gebruik gemaakt van den stoomploeg en met zeer veel succes. Ruim 120 H.A. werd in een maand

tegenwoordig gewoone geschiedt het ploegen zoo, dat er akkers ontstaan en om de 8 meter een diepere voor. Deze voren worden op de lage plaatsen tot greppels en slootjes van een 70 c.M. diepte uitgediept.

De greppels monden uit in slooten en de laatste weer in hoofdvoerslooten, die dan ten slotte in drie richtingen het water wegvoeren van het ontginningssterren.

Op deze wijze is het geheele landgoed doorsneden door greppels en slooten, waarvan de aanleg is gebaseerd op een nauwkeurige waterpassing van het geheele terrein en zijn omgeving.

Na de ontwatering laat men het terrein bij voorkeur eenigen tijd liggen en eerst daarna wordt het beplant met een- of tweejarige dennen. Met het planten wordt reeds vroeg in 't voorjaar begonnen om op tijd gereed te komen. Ieder planter heeft een „plantjongen“ (die echter veelal van het vrouwelijk geslacht is) tot zijn beschikking.

Met de wigvormige plantschop wordt een gat gemaakt, waarin de plantjongen vlug en handig, maar met zorg het jonge dennetje slingert en wel zóó, dat de wortels loodrecht naar beneden komen te hangen. Op die wijze kunnen 7 planters per dag 1 H.A. bosch aanleggen. 't Schiet dus nog al op, doch het is niet een van de aangenaamste bezigheden.

Als er zoo'n 100 H.A. beplant moet worden, dan gaat 't geheele voorjaar er mee heen en als dan een ijskoude Noord-ooster over de ploegterreinen blaast, hagelbuien en sneeuwvachten de enige afwisseling brengen en geen enkele beschutting aanwezig is, dan is het een hard werken en een zuur stukje brood, dat er verdiend wordt. Geen wonder, dat dan zooveel het gezellige, genoeidelijke werken in een sigarenfabriek verkiezen boven het harde leven buiten.

Maar de dagen, waarop het een hondenweertje is, ze worden vergeten. Wanneer eind April de 5-6 jarige dennetjes 't sein geven en alle zich haasten om er een krachten scheut boven op te zetten, dan lijken zij zoovele duizenden kerstboomen, waarvan de jonge scheuten de kaarsjes vormen. Dan is het feest voor den planter, de dennetjes illumineeren, alles geurt en kleurt, de leeuwiken jubelen het van alle kanten uit: 't voorjaar is gekomen, 't leed is vergeten. Het is één juichzang, door niemand inniger gevoeld dan door hem, die ook het hondenweertje heeft meegemaakt en mee heeft geholpen de illuminatie tot stand te brengen.

Meerendeels worden dennetjes geplant, maar overal, waar de grond iets beter is, worden deze gemengd met eik, met de bedoeling partij te trekken van den gunstigen invloed van deze houtsoort op den bodem en ook in de hoop enkele eikenboschjes te zien ontstaan.

Deze eikjes werden vroeger als drie- à vier-jarige planten op 2½ M. à 3 M. afstand doorgeplant. Veel beter is het echter, meer eiken te planten en tegenwoordig is

de rijenafstand dan ook 2 M., terwijl de boompjes in de rij op 1 M. à 1.20 M. staan. Om de kosten niet hooger te maken, wordt nu gebruik gemaakt van eenjarige eiken, die zich met de plantschop laten planten. Ook zijn in enkele vakken eikels gezaaid; dat valt echter niet mee. De muizen halen er het grootste deel van weg. De eikels worden in rijen gelegd en volgt men nu een rij, dan ziet men om de meter een rond gaatje en de doppen er om heen. Men staat verwonderd over den buitengewonen reuk, welke deze dieren moeten hebben.

Hoewel, op deze manier aangelegd, mooie bosschen ontstaan kunnen, zoo zijn er toch plaatsen, waar dit niet het geval is en meestal zijn dit nog wel de beste gronden, d.w.z. gronden, geschikt voor bouw- en grasland, humushoudend en vochthoudend dus. Tegenwoordig plant men de dennen dan ook niet onmiddellijk na het ploegen, maar zaait men eerst lupinen, daarna rogge, waarna men soms nog aardappels verbouwt. Op die wijze bewerkt men den grond eenige jaren achtereen. Door den verbouw van deze producten wordt de grond goed doorworteld, wordt hij humushoudender en verkrijgt hij een geheel andere structuur.

Er komt leven in den grond en ook blijft er nog wel iets van den kunstmest achter.

Op een zóó voorbereiden grond groeit het dennen-

De bosk op de Hertgang.

bosch als kool en de waarschijnlijkheid, dat goed mijnhout wordt verkregen, is vele malen grooter. Er is echter ook hoop, dat men na deze grondverbetering niet uitsluitend op mijnhout is aangewezen, dat er eikenboschjes zullen kunnen ontstaan. Op meerdere plaatsen ontstonden reeds na een dergelijke voorbereiding mooie gemengde boschjes.

Ook werden denmen gezaaid en hoewel de aanleg van een bosch door zaaiing in sommige opzichten inderdaad veel voor heeft (de wortelontwikkeling is dan n.l. veel beter) is het daaraan verbonden risico toch zooveel grooter, dat dit zaaien nog niet op groote schaal is toegepast.

Door de voercultuur is het bedrijf geheel veranderd.

Had men vroeger per jaar slechts te zorgen voor het gereedmaken van een 100 H.A. voor beplanting, thans blijft deze grond eenige jaren in cultuur, waardoor de werkzaamheden uitgebreid en van geheel anderen aard zijn geworden, doch hierover later.

Hoewel de bosschen hoofdzakelijk bestaan uit denmen, al of niet gemengd met eiken, zijn toch ook op meer of minder groote schaal proeven genomen met andere houtsoorten. Enkele hiervan groeien zeer mooi, o.a. de Japansche lariks. Deze heeft in een groep van enkele aren groot in 7 jaren een gemiddelde hoogte van 5 1/2 M. bereikt. Geplant in 1905 als 3-jarige plantjes, werd het boschje reeds gedund, en kwamen er een aantal prachtige kaarsrechte stokken uit.

Ook de *Pinus laricio corsica* groeit hier zeer snel; een vak van 14 H.A. groot en ongeveer 8 jaar oud, is thans reeds 3 1/2 M. hoog en gesloten. Scheuten van 70 c.M. lengte en 2 1/4 à 3 c.M. dikte zijn geen uitzondering. Opvallend was het, dat dit bosch zoo weinig nadelige gevolgen ondervond van een retinabeschadiging, welke er vier jaar geleden zeer sterk in optrad. Wel werden bijna alle denmen aangetast, maar de stammetjes zijn kaarsrecht gebleven. Het is mogelijk, dat de veel dikkere scheuten hiervan de oorzaak zijn.

In enkele exemplaren of in gemengde beplanting

Hooioogst

De stoomploeg.

treft men nog tal van andere exoten aan, zoo o.a. in den tuin van de houtvesterij. En al zijn de meeste soorten dan ook niet voor de groot-cultuur geschikt, mooi zijn ze wel. De houtvesterijtun werd aangelegd in 1906, ook na een lupinenvoorbouw, en het is verwonderlijk hoe mooi alles hier is gegroeid. Japansche lariks, douglas, cypressen, gemengd met allerlei loofhout, ze vormen prachtige gemengde boschjes, die de laantjes reeds overschaduwen, en ze hebben, wat wel het meest interessant is, een mooien bodem gevormd, waarin de heidegrond niet meer is te ontdekken.

Jammer dat niet overal zoo gewerkt kan worden; deze aanleg kost te veel zorg en is daarom in 't groot niet toe te passen. Toch zullen op de voorbouwstukken hier en daar ook wel dergelijke groepen ontstaan.

De houtvesterijtun is ook nog in ander opzicht merkwaardig, en wel door een groot aantal vogels, dat hier broedende wordt aangetroffen.

Reeds onmiddellijk bij den aanleg werden overal dennepalen geplaatst en hieraan nestkastjes ophangen. Bestonden de bewoners hiervan het eerste jaar uit spreeuwen en musschen, dit veranderde, en thans komen er allerlei soorten in voor, o.a. ook de draaihals. En in de gemengde boschjes is bijna iedere cypressus of juniperus of elke struik, die wat dik in zijn naalden zit, van nesten voorzien.

De vermeerdering van de vogels moet evenwel in de goede richting worden geleid; zoo is 't noodig musschen, merels en vlaamsche gaaien binnen de perken te houden.

Typische nesten maken de eerste: de gewone nestgelegenheden zijn niet in voldoende aantal aanwezig en nu nestelen ze in de boomen. Een groote bos ruigte, hooi enz. wordt aangebracht, tienmaal de hoeveelheid van een gewoon nest. Het nest ziet er slordig en ruig uit, maar is toch warm en beantwoordt aan het doel.

Een aardige proef werd ook nog genomen met het uitzetten van Japansche nachtegalen; dit

Arbeid in het Bosch

geschiedte reeds eenige jaren achtereen. Meerdere naalen werden ze vroeg in 't voorjaar en zelfs in den winter aangetroffen. Of ze er ook broeden? 't Is nog niet bekend. Een ijverig ornitholoog, die over den noodigen tijd beschikt, of het toeval, zal dit moeten uitmaken.

De oudere bosschen op den Hertgang en onder Arendonk in België zijn de laatste jaren voor den oorlog belangrijk verbeterd; er werd voor een goede ontwatering gezorgd en waar dit mogelijk was, voor een onderplanting met schaduw verdragende houtsoorten.

Naast het ontginningsbedrijf is er door deze oudere bosschen een boschbedrijf bij gekomen. Een aantal H.A. moet reeds jaarlijks gedund worden en nu ook de eerste beplantingen zoo oud worden, dat dunning noodzakelijk wordt, komt er ook midden in den winter, al vriest het en al ligt er sneeuw, volop werk. Bij koude is men midden in 't bosch besluut en is het daar heel wat aangenamer werken, dan vroeger, toen de boompjes geplant werden en de Noordlooster zoo spookte over de eendlooze heide.

Was 't eerst een genot de denmen in 't voorjaar hun kaarsjes te zien ontsteken, thans, midden in den winter, is het een genot de jonge stammetjes te kunnen vellen: bij helder, vriezend weer 't geklikklak van de scherpe bijlen te hooren. 't Zijn nog maar boonenstokken, die er uit worden gehaald, maar al kappend laat men zijn fantasie werken: de boonenstokken nemen grootere afmetingen aan, 't worden klaverruiters, perkoenpalen, mijnhout, telefoonpalen, heipalen, ja zelfs zaaghout.

Het gevoel nuttig geweest te zijn, toen, op den dag, dat de Noordlooster waaid, doet nu weer de koude vergeten, en helderder klinkt het klikklak en vlugger gaan de slagen; het is de bijl, die zingt:

Al wat de boschman plant,
Gedijde voor het land.

Oorspronkelijk was het niet de bedoeling veel gronden te ontginnen tot bouw- en grasland. Van bouwlandontginning was zelfs geen sprake. Alleen de venen kwamen, naar men meende, voor aanleg tot grasland in aanmerking en deze werden dan ook het eerste jaar ontginnen. Reeds het volgende jaar kon men dan een goeden hooioogst verkrijgen, welke in hoofdzaak uit klaversoorten bestond, en het geldelijk resultaat was dan ook goed. Deze opbrengsten gingen echter snel achteruit, ondanks een flinke jaarlijkse bemesting met hulp-meststoffen. De goede grassen verdwenen vrij snel, omdat een voldoende stikstofbemesting te duur werd geacht. Daar hierbij nog kwam, dat de aangeboden hoeveelheid hooigras langzamerhand zoo groot werd, dat het hooi in de omgeving niet tegen een behoorlijken prijs kon worden verkoopt, moest het grasland op een andere wijze worden geëxploiteerd. Daartoe werden in 1903 twintig wei-

beestjes gekocht en niet een manlijk exemplaar de wei ingejaagd. De zaak moest echter, als ze goed zou gaan, tevens populair worden en daarvoor was het noodig, dat ook door boeren werd ingeschaard. Veel moeite werd hiervoor gedaan, maar 't gelukte niet; de bevolking had schrik voor de heide en vreesde, dat de dieren er zouden verhongeren. Eindelijk, na heel wat gepraat, werd de caféhouder Peekke overgehaald een beestje te sturen op voorwaarde, dat er geen weigeld zou worden betaald; ja, wanneer het dier 't niet goed zou doen, moest zelfs geld worden toegegeven.

Een merkwaardig beest was het, dat eerste, een goed voorbeeld van het veeras, zoals het volgens de beschrijving van Hengveld hier een honderd jaar geleden inheemsch was. Een dier, klein, schraal, mager, vel over been, vol gebreken, alleen een paar heldere, schrandere oogen in den kop. De honger keek het dier de oogen uit. Dit zou nu ons reclame-beestje worden.

De zaak ging echter boven verwachting goed: de hongerlijkster deed niet veel anders dan vreten en al werd zij geen stamboekkoek, ze zag er toch

Het melkvee.

Gezicht genomen van den brandloren op de houtvesterij.

Photo Firma Van Blitz, Utrecht.

fatscenlijk uit, toen ze de wei weer uitkwam. De aanhangsels uit den potstal waren verdwenen, het dier glom zelfs; men kon de uitstekende botten niet meer voor kapstok gebruiken en, wat nog 't aller-mooste was, er zat een kalf in.

Het resultaat met het eigen vee was schitterend. In Mei aangekocht, werd het in October door den notaris publiek verkocht en bracht toen ruim /800,— meer op dan de kosten van aankoop, zoodat het weigeld per H.A. bijna / 100,— had bedragen.

De weide zelf had ook eene belangrijke verandering ondergaan; de witte klaver vooral was teruggekomen en vormde op vele plaatsen met enkele goede grassen daartusschen, heerlijke en nalsche plekje.

Natuurlijk werd er voortgegaan met deze wijze van exploitatie en elk jaar werden de weiden beter, zoodat er thans graslanden zijn, die niet alleen met elke oude weide kunnen wedijveren, maar zelfs beter zijn, omdat het grasbestand uit goede soorten bestaat. Dat ook het aantal beesten per H.A. grooter kon worden genoten, blijkt wel uit het feit, dat dezelfde weide, waarin eerst 20 stuks vee liepen, thans bezet is met 80 stuks jong vee en paarden.

Bij de bevolking ontstond vertrouwen in de zaak, en ofschoon het nog boven veler begrip ging,

hoe die dingen tot stand kwamen, zoo stuurden ze toch hun dieren. En thans in 1917 loopen er 250 stuks vee van de boeren en 150 stuks eigen vee in enkele weiden in dezelfde streek, waar vroeger een veel geringer aantal een vlakke noodig had, 1000 x zoo groot, tot bij Turnhout toe, om in het leven te kunnen blijven.

Is 't niet toepasselijk, wat vader Cats hiervan zegt:

Indien er veel als ick tot desen handel gingen
En maecten vruchtbaer land van ongebaende
Het sou niet dienstig zijn slechts voor een mensch
Maar 't sou aan 't vaderland oock baten in 't
[klingen,]
[alleen,]
[gemeen.]

't Wil ons voorkomen van wel.

Toen nu bleek, dat op deze wijze de heide productief was te maken, werden ook gronden, welke oorspronkelijk voor boschaanleg waren bestemd, tot gras- en bouwland ontgonnen en geleidelijk breidde de oppervlakte zich dan ook uit, zoodat thans in 1917 265 H.A. tot weiland is ontgonnen en 163 H.A. tot blijvend bouwland.

Deze uitbreiding is mogelijk gemaakt door het

Kweekrij.

Photo Firma Van Blitz, Utrecht.

beweiden van het grasland en door de meerdere zorg, welke aan den aanleg wordt besteed.

Tegenwoordig worden de gronden eerst bewerkt, meestal geploegd tot een diepte van 30 — 40 c.M. daarna enige jaren met landbouwgewassen beedeeld en eerst daarna tot weide aangelegd.

Ook aan het egaliseeren wordt meer zorg besteed, terwijl de bemesting niet meer zoo uniform is als vroeger. Vooral de eerste jaren wordt zwaarder bemest.

Het bedrijf is dus ook door den gewijzigden weideaanleg ingewikkelder geworden, omdat ook hiermee gedurende een of meer jaren verbouw van haver of rogge gepaard gaat.

De voorcultuur, zowel voor bosch als voor grasland, bracht met zich, dat er jaarlijks honderden H.A. waren te oogsten. Van een verpachten op stam kon bij een dergelijke massa in deze streek geen sprake zijn. Er moest dus zelf geogst worden en zoo ontwikkelde zich vrij snel een groot landbouwbedrijf met een aantal bedrijfsgebouwen, eensdeels ten behoeve van den uitgebreiden voorbouw, maar ook om een intensievere exploitatie van een gedeelte der landerijen mogelijk te maken.

De bedrijfsgebouwen in 1917 in de onmiddellijke nabijheid van de houtvesterij gebouwd, geven gelegenheid om er 56 melkkoeien en een even groot aantal stuks jongvee te houden. De geheele veestapel bestaat thans uit 76 melkkoeien, 50 stuks vaarzen en jongvee, 23 paarden en 160 varkens, terwijl een groot aantal kippen, eenden, kalkoenen, gazen en pauwen voor de noodige huidruchtigheid op het erf zorgen.

Op de Julianahoeve houdt men uitsluitend zwartbont vee. In 1907 werden in Zuid-Holland een 60 stuks kalveren aangekocht; de beste hiervan vormen met hun afstammelingen thans het veeslag.

Uitstekende koeien zijn er van gegroeid; meerdere waaronder ook eigengefokte, zijn reeds opgenomen in het rundveestamboek. 't Beste bewijs voor de omgeving, dat de heiwelden voor geen andere behoeven onder te doen; trouwens, hiervan is men thans ook voldoende overtuigd. Op een der andere hoeven wordt het roodbonte IJselvee gefokt.

Een mooi gezicht is het, de melkers tegen den avond te zien uitrijden langs bloeiende boomgaarden, en akkers, einde-looze akkers met rijpende, goudgele rogge, naar de weiden, heerlijke weiden, van waaruit de klavergeur u reeds tegenwaait en waarin groote koppels eenvormig en eenkleurig vee staan te wacht-

Afwateringswerken.

Photo Firma Van Blitz, Utrecht.

ten, sommige met ongeduld, opdat de gespannen uiers worden geledigd.

Honderden liters kostelijke melk worden in korten tijd verzameld, om straks te worden verwerkt tot boter, weideboter, een delicatess in de streek van potstallen en stalvoeding.

Wel is alles veranderd! Wanneer we nu nog even terug denken aan dat, wat eens was, en toen duizenden jaren zoo was geweest, en zien, wat er thans

in korte jaren van gemaakt is, dan kan gezegd worden: Alles groeit er, alles bloeit er, alleen de heide ziet men er niet. Is het dan te verwonderen, wanneer de verzuëchting wordt geslaakt:

„Ach waren alle menschen wijs
En deden zij als wij,
Decz' aarde waar' een paradijs,
Thans is ze vaak een... hei“.

Van ons land liggen nog 500000 H.A. woest; 20000 boerderijen waren daarvan nog te maken. Wat een ruim arbeidsveld ligt hier nog braak, wat kunnen hier nog een aantal menschen voedsel vinden, wat zou hiervan nog een zegen kunnen uitgaan!

't Spreekt wel vanzelf, dat de boerderij haar invloed uitoefent op de omgeving; het voorbeeld vindt, al is het eerst na verloop van jaren, navolging; de veestapel wordt verbeterd, 't zij door aankoop van kalveren, van „De Utrecht“, 't zij door dat men gebruik maakt van den stier. Het zaaizaad wordt van de boerderij betrokken, de bemesting wordt nagevolgd en, wat niet het minst is, er worden overal in de omgeving kleine weiden aangelegd. 't Is nog wel niet zoo, dat het vee er den geheelen zomer buiten kan loopen, maar dit komt toch buiten en hoe langer hoe meer. Dit moet den dieren ten goede komen, een betere gezondheidstoestand, een

Oude Boerderij

Jongje boomgaard (inmiddels sterk gegroeid).

Photo Firma Van Blitz, Utrecht.

betere ontwikkeling moeten er het gevolg van zijn.

Interessant is het in dit verband te vermelden, dat, toen de gehele stal werd onderzocht door Rijksambtenaren met het doel een tuberculosevrij fokstal te verkrijgen, er toen slechts twee dieren tuberculose waren. Zonder twijfel mag men verband zoeken tusschen de opvoeding van het vee hier en dit resultaat. Zooveel mogelijk toch loopt het vee buiten, zelfs 2- tot 3-jarige kalvaren blijven den geheelen winter buitenloopen, om eerst onmiddellijk voor het kalven naar binnen gehaald te worden. Een open schuur, waarin ze het noodige voedsel vinden, is in den winter de eenige beschutting. Alleen het melkvee staat 's winters in een ruimen, frisschen stal.

Zoo langzamerhand was er zooveel cultuurgrond ontstaan, dat het niet mogelijk bleek de geheele oppervlakte zelf te exploiteeren, want jaarlijks worden nog tijd en krachten vereischt voor de ontginning van nieuwe terreinen. Daarom werd begonnen met het verpachten van gras- en bouwland en het bouwen van boerderijen en daarmee kwam men weer een stap verder. Inimmers ook op dit gebied is de beschreven streek achterlijk. De Brabantse boerderij mag nog zoo gezellig zijn en nog zooveel schilderachtige intérieurtjes bieden, als woning is ze minder geschikt en hier zou haast het geloof verdwijnen aan alles wat de hygiëne leert,

wanneer men ziet, dat mensch en dier er toch nog oud kunnen worden.

Licht en lucht worden in onze Brabantse boerderijen slechts spaarzaam toegelaten en daardoor is het er bedompt en vuil, vooral vuil, al zal de bewoner dit niet toestemmen, omdat hij zich den toestand niet anders kan voorstellen.

En natuurlijk, wanneer 't in de woonkamer zoo

Gezicht op Dun.

Bij de Flaas.

is, zal 't in den veestal zeker niet beter zijn. Hier is het inderdaad droevig. Licht en lucht zijn buitengesloten. Op een dikke laag mest staat het vee dag in dag uit aan houten staken gebonden. 's Winters worden alle deuren zorgvuldig gesloten gehouden, reten en kieren met stroo nog extra dichtgestopt, opdat het toch vooral niet te koud zal worden.

's Zomers is men geneigd den stal donker te houden, om het vee nog eenigszins te beschutten tegen de vliegplaag. Ramen zijn er niet in en als ze er zijn, zitten ze zoo onder spinrag en stof, dat er toch geen licht kan doorstralen; ja, 't weinige dat er nog door gaat, wordt nog met een ouden zak geweerd.

Alles, wat niet dagelijks wordt aangeraakt, is met een laag stof bedekt. Het vee zit veelal vol ongedierte, de mest blijft in droge, harde korsten aan het lichaam der dieren geplakt en hoe ze er 't leven houden, is een raadsel, en welk product er van zoo'n onverzorgd dier moet komen, daaraan zullen we maar niet denken. Hoe treurig 't er kan zijn, wordt uitstekend geïllustreerd door een mededeeling van onzen veearts. Hij was bij een zieke koe geroepen en toen hij de boerderij binnenstapte en zijn wensch te kennen gaf naar den stal te gaan — 't was midden op den dag en in den winter — toen

De Flaas.

zei de boer: „Wacht even, dan zal ik mijn laarzen aantrekken en de lantaarn aansteken“.

Dat de ontginning met zoo'n boerderij niet in zee zoude gaan, is te begrijpen. Wat er gebouwd werd, moest zoo zijn, dat aan redelijke cischen, die mensch en dier stellen, gemakkelijk kon worden voldaan. Dit was nog te meer noozakelijk, omdat de kans vrij groot was, dat niet een der keuterboeren uit de omgeving als pachter zou optreden, maar dat deze van de klei zou moeten komen. Zoo is 't ook gegaan. Een paar Zeeuwsche boeren waren de eerste pachters; een flinke woning, bebouwd door een pachter, die zijn vak verstaat en die zijn vee kan plaatsen in een doelmattigen grustal, zal, naar gehoopt wordt, meer nog dan de

Brug over de heek te Dun.

boerderij in eigen exploitatie een gunstigen invloed hebben op de bevolking.

De bevolking zal het nu nog eerder willen gelooven, dat 't zoo kan en dat netheid en orde niet alleen is weggelegd voor de menschen met kapitaal.

Vier boerderijen, ieder met een 20 tot 40 H.A. grond, zijn nu gereed, terwijl er voor een 7-tal andere plannen in voorbereiding zijn.

Wel komt er verandering en verbetering in de omgeving en eigenaardig is het, dat de grootste stuwkracht in dezen is uitgegaan van de woeste heide. Was het vroeger een zeldzaamheid, wanneer de rijkste boer een honderd gulden per jaar wist over te leggen en was het een zeldzaamheid, wanneer er iets anders dan een enkele oude koe en wat boeren-

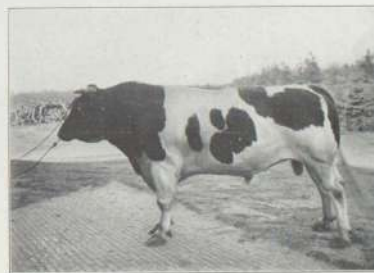
De Flaas.

Photo Firma Van Blitz, Utrecht.

boter werd verkocht, thans worden rogge en stroo verkocht, aardappels gaan naar de stad, erwten en boonen worden verbouwd, krachtvoeder wordt teruggekoeld, maismeel in groote hoeveelheden vervoerd. De uitvoer van de boerderij overschrijft den invoer belangrijk. De woeste grond en de eertijds arme zandakkers, ze vervullen hun plicht; ze helpen krachtig mee in de voorziening van de voedselbehoefte van ons land, ze maken, dat er heel wat meer menschen hun werk en hun geluk, hun voedsel en hun woning op onze arme heidegronden kunnen vinden.

eischende soorten als lariks, thuya's, Picea menziesii, Pseudotsuga's en vele andere werden er met succes gekweekt.

Toen echter de rondom de kwekerij liggende gronden alle waren ontgonnen, werd het wenschelijk geacht, nieuwe kwekerijen aan te leggen en de oude gedeeltelijk op te ruimen.

De zwart-witte stier Jacob.

Al het voor de ontginning benodigde plantsoen wordt op het landgoed gekweekt en zoo werden er reeds het eerste jaar van de ontginning op de beste gronden een paar kwekerijen aangelegd, ter gezamenlijke grootte van 10 H.A. De grond werd er diep geploegd, met kunstmest en met lupinen bezaaid. Reeds het volgend jaar werd er een groot aantal eiken, elzen en dennen geplant, terwijl tevens een grootte hoeveelheid boomzaden werd uitgezaaid.

De grond bleek voor het kweken zeer geschikt, niet alleen groeiden er de gewone dennen even goed als op ouden kweckgrond, maar ook meer-

Een er van, ter grootte van 3 H.A., werd in 1909 met fruitboomen beplant, waarvan de groei zoo goed was, dat in 1912 nog 2 H.A. daaraan grenzend tot boomgaard werd aangelegd.

De eerste jaren werd tusschen de boomen nog eenig plantsoen gekweekt, maar thans beschaduwden deze laatste den bodem reeds zoodanig, dat een tusschencultuur niet meer mogelijk is.

Enkele soorten zijn er, welke reeds thans hebben bewezen hier bijzonder goed te voldoen, o.a. de Landsbergerreinette, een smakelijke, vrij mooie appel, die zich tot Februari laat bewaren en in October reeds voor gebruik geschikt is. Het is een appel, die jaarlijks draagt en die, toen in 1914 alle andere soorten door vorst een misoogst gaven, een vrij normale opbrengst gaf.

De boomen dragen ieder jaar en zijn zoo vol geladen, dat de vruchten gedurd moeten worden, al er nog iets van terecht komen.

Mooie vruchten levert ook de goudreinette: al zijn ze niet zoo lekker als de Betuwsche, van kleur zijn ze veel mooier en voor den handel nitnemend geschikt en daar gaat het ten slotte toch maar om. In 1915, zes jaar dus na den aanleg, was de opbrengst dezer 3 H.A. 1800 gulden.

Zoo ziet men ook weer hier, wat er met behulp

van kunstmest uit de heide gehaald kan worden en welke resultaten men kan bereiken.

In enkele jaren is hier een groote cultuurvlakte toegevoegd aan den vaderlandschen bodem, niet door strijd van wapenen, maar door vreedzaam arbeid.

Voor tal van handen werd hier een arbeidsveld geschapen: aan den landbouw in een uithoek des lands een voorbeeld tot navolging gegeven, aan een geheele streek meerdere welvaart en vooruitgang verschaft en de bewoner teruggehouden van den trek naar de groote steden, die reeds te veel arbeidskrachten aan het platteland onttrokken.

Zoo werd ook hier werkelijkheid, wat De Genestet zong:

Uw sluimerende heidegrond
Ontwake nieuw en blijd;
Sluit' Moeder Aarde een schoon verbond
Met moed, vernuft en vlijt!
Gij — trek partij van 't woeste land!
Natuur is nuld genoeg,
Als maar de mensch zijn trage hand
Wil strekken naar den ploeg.

C. J. G. SISSINGH.

NEERLANDS WELVAART

Quier redactie van A. J. BETHUNIS BROUWER, Hoofdredacteur der Aribuissche Courant, met medewerking van tal van deskundigen op industrieel en commercieel gebied

De beweegreden, die geleid heeft tot de uitgave van „Neerlands Welvaart”, is deze, dat het noodig scheen om in deze oorlogsjaren, waarin een forsche ontwikkeling valt waar te nemen van de krachten, waarover ons land op industrieel en commercieel gebied beschikt, de oogen van binnen- en buitenland op die ontwikkeling te vestigen, en om voor de tijden, die na den oorlog zullen aanbreeken, de aandacht en de belangstelling van dit binnen- en buitenland bij die Nederlandsche energie, bij dat Nederlandsche kunnen, te doen behouden. Ons kleine land heeft te zeer getoond een plaats te kunnen innemen onder de industrieele en commercieele natien, om daarvan bij de te verwachten hooge eischen aan handel en industrie op alle gebied niet partij te trekken en voor den landprijns, die dikwijls in den vreemde zoekt, wat het eigen land produceert, en voor den buitenland, die ontbekend is met de rijk springende Nederlandsche bronnen, duidelijk te maken wat wij kunnen. De bekendheid hiermede zal Neerlands welvaart ten goede komen. Vandaar de titel, dien wij voor deze uitgave den meest geschikte rekenden.

„NEERLANDS WELVAART”

Niet eene dorre opsomming van Neerlands economische krachten zal dit werk geven, doch gellustreerde beschrijvingen der verschillende bedrijven en industrieën zullen den lezer een duidelijken en volledige blik doen slaan in de verschillende uitingen van onze nationale werkkrachten.

Dat dit plan er niet is van verre en goede strekking, wordt wel op de meest kenmerkende wijze aangeduid door het feit, dat het Haar Majesteit de Koningin heeft bevestigd de opdracht van dit werk te sarvaarden. Aan deze

KONINKLIJKE SANCTIE

van onze onderneming heeft Zij de welwillende gave toegevoegd van Haar portret, dat voorzien van Hare handteekening, aan Neerlands Welvaart is afgegaan ter reproductie voor onze lezers, terwijl Zij tevens op dit werk van nationale gedachte in teekende.

Neerlands Welvaart zal verschijnen in afleveringen, in groot 4° formaat, rijk gellustreerd. Het verschijnt in twee edities, waarvan de gewone kunstgedrukkeditie compleet / 35 — zal kosten, terwijl de prijs van de luxe editie op zwaar papier / 90 — zal bedragen. Tegen de voltooiing van het werk zullen losse banden verkrijgbaar worden gesteld.

Ten einde het geheel zoo overzichtelijk mogelijk te maken, zal de stof worden verdeeld in een veertigtal rubrieken, waarvan U onderstaand een, in alphabetische volgorde gestelde, concept-lijst zult aantreffen. Verscheidene dezer rubrieken zullen bij de bewerking wederom in onderdeelen dienen te worden gesplitst.

Het ligt niet in de bedoeling, iedere rubriek eerst geheel te bewerken, vóór tot beschrijving van een volgende wordt overgegaan. Immers, het geldt hier, zoodra wij reeds opmerken, niet eene afsluitende opsomming van zaken, doch integendeel eene serie beschrijvingen van ondernemingen, etc.

Indien men na afdrukkenvolgens alle ondernemingen van een zijden tak van Landbouw, Handel of Nijverheid beschrijft, alvorens tot een andere rubriek over te gaan, zal de belangstelling van den lezer in enkele ondernemingen gaan verlaagen, het weer eens een nieuwe soort wordt beschreven. Vandaar dat besloten werd, dan eens uit deze, dan weer uit die rubriek een onderneming te beschrijven, en wel zoo, dat zoo mogelijk eenmaal per week een aflevering zal verschijnen. Op deze afleveringen zal dan duidelijk worden aangegeven tot welke rubriek ze behoeven. De afleveringen, welke tot eenzelfde rubriek behoeven, worden doorlopend gepagineerd.

Hoogachtend,
BUREAU INDUSTRIE

VOORLOOPIGE INDEELING

(IN ALPHABETISCHE VOLGORDE DER RUBRIEKEN)

1. Ambuities en kunst.	21. Indische Producten als: Koffie, Thee, Rubber, Coprah enz.	36. Pijpen, kaarsen, zeep, enz.
2. Bankwezen, Geld- en Fondsenhandel.	22. Instellingen ten behoeve van personen van publiekrechtelijke corporaties, groote particuliere ondernemingen of corporaties, enz.	37. Rijk- en Gemeentelijke bevoerde ring van Handel en Nijverheid.
3. Binnenschippen en Beurtsvaart.	23. Kleding-Industrieën.	38. Rijtuigfabricatie.
4. Bloemistarij.	24. Landbouw, veeteelt en boschbouw.	39. Scheepbouw.
5. Bouwvakken, Houtbewerking, enz.	25. Landontginning.	40. Scheepvaart.
6. Chemische Industrieën.	26. Lederindustrie.	41. Sportbenoedigdheden.
7. Diamant-Industrie en -Handel.	27. Machine-Industrie, motoren enz.	42. Tabak en Sigaren.
8. Diverse accessoria.	28. Metaalbewerking.	43. Verlichting, verwarming en sanitaire inrichting.
9. Expeditie- en Opstapgeaven (Vemelt).	29. Metaalsering en stoffeering.	44. Vervoermiddelen (auto's, rijtuigen, rijwielen, spoorweginstrumental en onderdelen).
10. Export.	30. Moderne kunstoornting en accessoires.	45. Verzekeringswezen.
11. Garenspinnerijen en Textiel-Industrie.	31. Muziek-instrumenten.	46. Voeding- en Genotmiddelen.
12. Gemeentebedrijven.	32. Nijwezen.	
13. Goud- en Zilverindustrie.	33. Papierfabricatie.	
14. Granthandel.	34. Plaatelbakkerijen, porselein- en aardewerk.	
15. Graphische bedrijven.	35. Precisie-instrumenten.	
16. Hotels en restaurants.		
17. Houthandel.		
18. Huid- en Schoen-Industrie.		
19. Huishoudelijke artikelen.		
20. Hypotheekbank.		

Deze rubriekindeeling zal naar behoefte worden uitgebreid.

